

TAPANI KILPELÄINEN & JOUNI AVELIN

Aatteiden ulkohuoneessa

Neue Zürcher Zeitung esitteli toukokuun viimeisellä viikolla historioitsija Ulrich Siegin tuoreen teoksen *Geist und Gewalt: Deutsche Philosophen zwischen Kaiserreich und Nationalsozialismus* (2013). Ludger Lütkehaus kertoo, miten Sieg – siviilissä myös kohtuullisen kovatasoinen šakinpelaaja – on syventynyt Saksan yliopistohistoriaan ja joutunut nostamaan esille sen vähemmän ihastuttavia piirteitä. Siegin tarkastelun polttopisteessä on saksalaisfilosofien hanakkuus pukeutua isänmaallisuuden mantteliin, joka ei kaikissa tilanteissa ole kuitenkaan vaatekapaleista pukevin.

Akateeminen väki leimataan nykyisin helposti selkärangattomien relativistien ja nollatutkijoiden laumaksi, mutta sata vuotta sitten tilanne oli toinen. Silloin käytiin kulttuuritaistelua, jossa aseeksi kelpasi jopa filosofia. Nobelin kirjallisuuspalkinnon vuonna 1908 pokannut Rudolf Eucken piti ensimmäistä maailmansotaa germaanisten kansojen kohtalonkampailuna. Ruotsin

akatemialle Euckenin markkinoi demokratian ja massakulttuurin vastustajana muistettu filosofi Vitalis Norström. Eucken toki täytti Nobelpalkintovaliokunnan vaatimukset ihanteellisesti: kirjallisuuspalkinto kun tuli myöntää sille, joka edustaa idealistisen kirjallisuuden korkeinta huippua.

Korkeat ihanteet sopivat parhulmaisesti yhteen matalan käytännön kanssa. Sieg paljastaa ylevän aatteellisuuden pimeän puolen kertoessaan, miten Wilhelm Windelband ja Bruno Bauch sovittivat arvoilsofiansa yhteiskunnalliseen taantumukseen ja miten Martin Heidegger puhkesi jeremiadeihin yliopistojen juutalaistumista vastaan. Tahattoman huumorin alalla Hans F. K. Günther uudelleenmuotoili Kantin kategorisen imperatiivin: ”toimi niin, että voit aina ajatella tahtosi suunnan pohjoisen rodun lainsäädäntötyön perussuunnaksi”. Ylevyyden vuoroilmaa hyperventiloineet saksalaisfilosofit idealisoivat itsensä irti kaikesta kiusallisen todellisesta.

Siegin diagnoosi on selvä: yhtäältä historioitsijat eivät ole osanneet avata silmiään filosofisten aatteiden historialliselle vaikutukselle, toisaalta filosofit ovat tarkastelleet oppejaan yhteiskunnasta

erillään. Sokeiden maassa yksilömainen saattaa olla kuningas, mutta todellisuudessa jo silmäpuolisuus käy kohtalokkaaksi.

Ikuisuuden kaarnalaivalla

Onko totuus ikuinen ja muuttumaton, vai pakeneko se kuin varjo eikä pysy aloillaan? Michael Schlie yrittää panna nojatuolifilosofien ikuisuuskysymyksen järjelliselle pohjalle *The Review of Metaphysics* -lehden maaliskuun numerossa analysoimalla Leo Straussin kitkaista suhdetta Hegeliin. Schlien pohdintojen ytimessä on Straussin esittämä Hegel-kritiikki, jossa tämä yrittää pelastaa ikaikaisen filosofian hegeliläisiltä historiallistamispyrkimyksiltä. Strauss oli nimittäin vakuuttunut siitä, että jos järki muutetaan historialliseksi, odotettavissa on vain totalitaristista tuhoa.

Äkkiväärän linjanvedon takana on yksinkertainen ajatus. Straussin mukaan ihminen tarvitsee ikuisia totuuksia, sillä vain niiden ansiosta voidaan sekä pitää kiinni yksilönvapaudesta että hillitä inhimillisiä hol-

tittomuuksia. Hegeliläinen katsanto ei pysty ottamaan huomioon sitä, ettei ihminen ole jumala: Strauss väittää, että hylätessään viisaan elämän ja kohtuullisuuden antiikkiset ihanteet Hegel muuttaa politiikan pelkäksi kilpailuksi ja ihmiset sokeasti tunnustusta havitteleviksi raivopäiksi. Tämä puolestaan voi johtaa vain yleiseen kaaokseen tai kumoukseen. Ainoan pelastuksen voi tuoda ylihistoriallinen järki, ja sen ymmärtämisen Strauss varaa antiikin tekstien salattuihin merkityksiin syventyneelle eliitille.

Kaikki on valmiina filosofikuninkaiden klikkiä varten, mutta Schlie panee merkille, että Straussin käsitys järjestä on ristiriitainen. Strauss tuntuu nimittäin väittävän, että järki on yhtä aikaa sekä ajatonta että ajallista. Järkeä tarvitaan ikuisten totuuksien oivaltamiseen, mutta jos moderni järki on Straussin tulkinnassa jo lähtökohtaisesti historiallista, myös hänen omat näkemysensä ovat pielessä heti kätellyssä. Kun Strauss siirtää totuuden historian ulkopuolelle, hän siirtää samalla järjen eläkkeelle. Alexandre Kojève moittikin Straussia siitä, että loppujen lopuksi tämän liike tekee terveen järjen erottamisen hulluudesta mahdottomaksi: jos järki-

ajattelu pyrkii keskusteluun, mutta totuus puolestaan on historian ulkopuolinen ilmestysasia, Straussin epähistoriallisten elitistien kerhoa ei enää voi erottaa mielisairaalan suljetun osaston asukeista. Filosofikuninkaat olivatkin hulluja, mutta siksi he eivät voi väsyä.

Yks' tavallinen Virtanen?

Lukijan harmiksi *Filmihullu* (3/13) on antanut jälleen Arto Virtasen arvostella Terrence Malickin elokuvan *To the Wonder* (2012). Virtanen aloittaakin lainaamalla omaa arvosteluaan, jossa hän vertasi Malickin edellistä teosta, *The Tree of Life*a, jehovantodistajiin – vain Virtanen keksii verrata elokuvaa uskonlahkon jäseniin. ”Kukaan ei kaipaa uskon heräämisen kokemusta tuputtamisen ja rautalangasta vääntämisen kautta.” Tämä bingohalleista tuttu puheenparsi ei suinkaan riitä Virtaselle, joka on jälleen päättänyt kasata arvosteluunsa kielteisiä (ja sekavia) huomioita määrän, joka tuo mieleen pikkulapsen toivomuslistan joulupukille.

*To The Wonder*issa ei ole juurikaan ”normaalidialogia”; henkilöt odottavat armon ”lankeavan päälleen”; suhtautuminen roolihahmoihin on ”etäistä” ja ”jäättävän esteetisoivaa”, mutta silti elokuvassa ei ole ihmiskuvausta; seksi on epäaistillista; roolieleet kaavamaisia; tyytit ovat naiiveja, lapsellisia ja ”tavaroita paiskavia”; ja tästä huolimatta ”kaikki on niin subjektiivisesta riisuttua, yleiselle tasolle abstrahoitua ja näennäistä, ettei siinä oikeastaan mitään olekaan” – eli ei mitään edellä mainituista synneistäkään.

Jotenkin oudosti Malick on Virtasen mukaan sekä ironinen että hartaan naiivi ja elokuvakin ”liian henkistynyt, ja samalla sieluton”, siis henkeä vailla sielua. ”Uskonnollisfilosofista korttitaloa pitävät pystyssä aforistiset kiteytykset” – onko tämä luonnehdinta liian henkistynyt vai pelkästään sieluton?

Virtasen marinaa lueskellessa kielen päällä pyörii jokin tuttuakin tutumpi ilmaisu, jolla kaikki nämä vaivalloiset itkeskelyt voisi kuitata kätevästi, ja löytyyhän se Virtasenkin arsenaalista: ”*To the Wonder* on lähestulkoon melkoista tekotaiteellista herännäisvelliä.” Siitä vain punnertamaan, mitä oikein tarkoittaa ”lähestulkoon melkoinen”.